

**DOANH NGHIỆP XÃ HỘI TRONG VIỆC HỖ TRỢ NGƯỜI
ĐÃ CHẤP HÀNH XONG ÁN PHẠT TÙ TÁI HÒA NHẬP
CỘNG ĐỒNG - KINH NGHIỆM NƯỚC ANH
VÀ MỘT SỐ GỢI Ý CHO VIỆT NAM**

NGUYỄN THỊ LAN ANH*

Ngày nhận bài: 28/03/2019

Ngày phản biện: 14/04/2019

Ngày đăng bài: 15/06/2019

Tóm tắt:

Trong những năm gần đây, vấn đề phòng, chống tội phạm hình sự thông qua các thiết chế thuộc phạm trù kiểm soát xã hội đang thu hút được sự quan tâm chú ý của nhiều nhà khoa học hình sự, nhà xã hội học ở Việt Nam. Việc giúp đỡ những người chấp hành xong án phạt tù tái hòa nhập cộng đồng, có công ăn việc làm ổn định là một trong những biện pháp hữu hiệu nhất của kiểm soát xã hội nhằm phòng, chống tội phạm tái phạm. Doanh nghiệp xã hội - một loại hình doanh nghiệp đã khá phổ biến ở một số nước trên thế giới, điển hình là nước Anh về những đóng góp cho xã hội và cộng đồng dân cư, đặc biệt là nhóm người đã chấp hành xong án phạt tù. Đây là triển vọng cho việc kiểm soát xã hội, phòng ngừa tội phạm ở Việt Nam và những vấn đề cần giải quyết để doanh nghiệp xã hội có thể thực hiện tốt trọng trách này.

Từ khóa:

Doanh nghiệp xã hội, người chấp hành xong án phạt tù, tái hòa nhập cộng đồng.

Abstract:

In recent years, the issues of criminal crime prevention and control through institutions under social control is attracting the attention of many criminal scientists and sociologists in Vietnam. Helping those who have completed the sentence reintegrate into the community and have a stable job is one of the most effective measures of social control to prevent and combat recidivism. Social enterprises - a type of business have been quite popular in some countries around the world, typically in the UK for contributions to society and the community, especially the group of people who have completed the imprisonment. This is the prospect for social control, crime prevention in Vietnam and issues to be solved so that social enterprises can well implement this task.

Key words:

Social enterprises, people who complete the imprisonment, re-integrate into the community.

---

* CN., Giảng viên Khoa Luật Hình sự, Trường Đại học Luật, Đại học Huế; Email: ntlanh@hul.edu.vn

1. Vai trò của doanh nghiệp xã hội trong hỗ trợ người đã chấp hành xong án phạt tù

1.1. Khái niệm doanh nghiệp xã hội

Trên thế giới, có nhiều cách định nghĩa về doanh nghiệp xã hội dưới các góc độ khác nhau, tuy nhiên tất cả đều thống nhất rằng doanh nghiệp xã hội là những doanh nghiệp đặt mục tiêu xã hội lên hàng đầu. Các doanh nghiệp xã hội sử dụng các công cụ thị trường, cạnh tranh lành mạnh để thực hiện các mục tiêu xã hội, bảo vệ môi trường và công lý. Một trong những định nghĩa phổ biến về doanh nghiệp xã hội do Tổ chức Hỗ trợ sáng kiến phục vụ cộng đồng (CSIP) của Việt Nam đưa ra là: “*Doanh nghiệp xã hội là một khái niệm dùng để chỉ hoạt động của các doanh nhân xã hội dưới nhiều hình thức khác nhau tùy thuộc vào mục đích và điều kiện hoạt động cụ thể. Doanh nghiệp xã hội lấy lợi ích xã hội làm mục tiêu chủ đạo, được dẫn dắt bởi tinh thần doanh nhân nhằm đạt được cả mục tiêu xã hội/môi trường và mục tiêu kinh tế*”¹.

Tại Việt Nam, doanh nghiệp xã hội được chính thức công nhận về mặt pháp lý tại Điều 10 Luật Doanh nghiệp năm 2014. Theo đó, doanh nghiệp xã hội Việt Nam có đặc trưng pháp lý sau:

Thứ nhất, doanh nghiệp xã hội phải tổ chức và đăng ký kinh doanh theo quy định của Luật Doanh nghiệp năm 2014. Đó là các mô hình của công ty trách nhiệm hữu hạn, công ty cổ phần, công ty hợp danh, hoặc doanh nghiệp tư nhân và tuân thủ mọi quy định của Luật Doanh nghiệp năm 2014.

Thứ hai, doanh nghiệp xã hội phải đặt mục tiêu xã hội lên hàng đầu. Mục tiêu này phải được xác định rõ ràng trong đăng ký kinh doanh của doanh nghiệp xã hội.

Thứ ba, doanh nghiệp xã hội phải thực hiện cơ chế tái phân phối lợi nhuận bắt buộc. Để ràng buộc doanh nghiệp với mục tiêu xã hội đã đăng ký, Luật Doanh nghiệp năm 2014 quy định doanh nghiệp xã hội phải sử dụng ít nhất 51% tổng lợi nhuận hàng năm của doanh nghiệp để tái đầu tư phát triển doanh nghiệp nhằm thực hiện mục tiêu xã hội, môi trường như đã đăng ký.

1.2. Sự hỗ trợ của doanh nghiệp xã hội đối với người chấp hành xong án phạt tù

Trái ngược với bản chất “tìm kiếm lợi nhuận” của doanh nghiệp truyền thống, doanh nghiệp xã hội hoạt động vì mục tiêu xã hội và đặt mục tiêu xã hội, lợi ích cộng đồng lên hàng đầu. Đó là giải quyết những vấn đề như tạo công ăn việc làm cho người lao động đồng thời giải quyết những vấn đề cấp thiết của cộng đồng dân cư như xử lý rác thải, vệ sinh, môi trường, cung cấp nước sạch... Doanh nghiệp xã hội khi phát hiện các vấn đề xã hội sẽ tạo lập ra mô hình hoạt động kinh doanh nhằm giải quyết vấn đề xã hội đó. Sứ mệnh đặc biệt của doanh nghiệp xã hội chính là phục vụ cho nhu cầu của các “nhóm đáy”. Đó là những người

---

¹Xem: Trung tâm Hỗ trợ sáng kiến cộng đồng (CSIP), *Khái niệm Doanh nghiệp xã hội*, ngày 18/03/2019 tại website <http://csip.vn/vi/content/doanh-nghiep-xa-hoi>

nghèo và những người yếu thế trong xã hội, chiếm số đông nhất nhưng là tầng lớp thấp hèn của xã hội, nếu sự phát triển về kinh tế xã hội của loài người được mô tả theo một hình kim tự tháp². Nằm trong cấu trúc này còn có “nhóm lề” và nhóm “dễ bị tổn thương” bao gồm người dân ở vùng sâu, vùng xa, người khuyết tật, người bị nhiễm HIV/AIDS, trẻ em đường phố, thất học, phạm nhân mãn hạn tù,... và các cộng đồng xã hội đặc biệt khác. Chính vì mục tiêu và chức năng bảo vệ quyền con người, đặc biệt là các nhóm yếu thế, khó hòa nhập trong xã hội được thể hiện thống nhất từ mục tiêu, triết lý, đến các hoạt động kinh doanh, doanh nghiệp xã hội được coi là xu hướng phát triển của doanh nghiệp trong thế kỷ XXI.

1.3. Vai trò của doanh nghiệp xã hội trong việc kiểm soát xã hội, phòng ngừa tội phạm

Như một lô-gic tất yếu, các dân cư thuộc “nhóm đáy” trong xã hội là những người dễ bị sa vào con đường phạm tội hoặc tái phạm sau khi mãn hạn tù nhiều nhất do những thiệt thòi mang tính cộng đồng mà họ phải gánh chịu. Do đó, nếu có thể tạo ra một môi trường kinh tế - xã hội tích cực mang lại tính bình đẳng hòa hợp cao trong các cộng đồng dân cư sẽ góp phần hạn chế các nguyên nhân phát sinh và giảm thiểu tỷ lệ tội phạm. Doanh nghiệp xã hội là cộng đồng lý tưởng tạo ra sự hòa nhập giữa những người lao động và người sử dụng lao động. Không chỉ tạo ra công ăn việc làm, thu nhập chính đáng cho người lao động có hoàn cảnh đặc biệt, quan trọng hơn cả, doanh nghiệp xã hội còn giúp xây dựng niềm tin của cộng đồng với những người khó hòa nhập như người mãn hạn tù, giúp họ tái hòa nhập xã hội. Như vậy, mối quan hệ giữa doanh nghiệp xã hội với người lao động là các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù chính là mối quan hệ tương hỗ qua lại lẫn nhau. Nếu được chọn nơi làm việc, doanh nghiệp xã hội sẽ là môi trường lý tưởng để các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù bắt đầu quá trình quay lại với xã hội. Ngược lại, phục vụ cộng đồng các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù là mục tiêu hàng đầu của doanh nghiệp xã hội. Hay nói một cách khác, doanh nghiệp xã hội trở thành những tổ chức dân sự, một loại thiết chế xã hội, tích cực tham gia và kiểm soát tội phạm, phòng ngừa tội phạm.

2. Một số kinh nghiệm về doanh nghiệp xã hội hỗ trợ người đã chấp hành xong án phạt tù ở nước Anh - một số gợi ý cho Việt Nam

2.1. Sự tham gia của doanh nghiệp xã hội trong hỗ trợ người đã chấp hành xong án phạt tù ở nước Anh

Ở Anh, hàng năm, số lượng phạm nhân trên cả nước lên tới con số 85.000, trong sáu tháng đầu năm 2016 có khoảng 20.000 mãn hạn tù. Theo con số thống kê chính thức khoảng 60% tội phạm tái phạm trong vòng 2 năm đầu kể từ ngày ra tù³. Trước thực trạng này, chính phủ Anh đã cùng với các chính quyền địa phương và các thiết chế xã hội nỗ lực tìm kiếm các

² Theo ước tính của World Bank, gần 46% dân số thế giới có thu nhập dưới 5,5 USD/ngày, xem: <http://thoibaotaichinhvietnam.vn/pages/quoc-te/2018-10-17/gan-mot-nua-the-gioi-dang-song-voi-thu-nhap-duoi-55-usd-ngay-63263.aspx> (truy cập 18/3/2019).

³ Xem: <https://www.gov.uk/government/statistics/prison-population-figures-2018> (truy cập ngày 20/3/2019).

giải pháp đưa những người mãn hạn tù này hòa nhập với cộng đồng để giảm thiểu nguy cơ tái phạm và các doanh nghiệp xã hội chính là một tổ chức xã hội thích hợp nhất đáp ứng được nhu cầu trên. Các doanh nghiệp ở Anh được huy động tham gia vào công cuộc kiểm soát xã hội thông qua những cách tiếp cận sau:

Thứ nhất, thành lập các doanh nghiệp xã hội tiếp nhận các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù vào làm việc và trả lương cho họ. Đi tiên phong cho giải pháp này là hệ thống doanh nghiệp xã hội có tên Blue Sky. Đây là doanh nghiệp xã hội được sáng lập bởi Mick May vào năm 2005. Phương châm hoạt động của doanh nghiệp là: “*Chỉ thuê người lao động là phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù, cung cấp cho họ một công việc thích hợp với một nơi làm việc thích hợp, hướng đến phá vỡ chu kỳ tái vi phạm và thay đổi các quan niệm về những người đã từng phạm tội, đạt được lợi ích thực sự lâu dài cho xã hội*”⁴.

Thứ hai, Khởi nghiệp (Startup) là một doanh nghiệp xã hội đặc biệt được sáng lập bởi các thành viên tự nguyện tập trung giúp đỡ các phạm nhân nữ đã chấp hành xong án phạt tù. Cách làm của Startup rất độc đáo, họ tiếp cận các nữ phạm nhân để giúp đỡ từ trong tù thông qua hoạt động tổ chức các lớp tư vấn hướng nghiệp và tiếp tục duy trì sự giúp đỡ ít nhất mỗi năm một đợt sau khi phạm nhân đã ra tù. Khi đã có ý tưởng khởi nghiệp, các phạm nhân nữ đã chấp hành xong án phạt tù được Startup hỗ trợ cả về tài chính và cá nhân để thành lập những doanh nghiệp vi mô (micro - enterprise) của chính mình bằng cách đào tạo cho họ các kiến thức về kinh doanh và cung cấp cho họ một số vốn nhỏ để bắt đầu kinh doanh trong các lĩnh vực phổ biến như giúp việc, mở tiệm làm tóc, làm vườn...⁵.

Thứ ba, dự án doanh nghiệp xã hội nhà tù (Prison social enterprise) có tên Barbed tại nhà tù Coldingley. Đây là một doanh nghiệp xã hội trong nhà tù chuyên về thiết kế đồ họa, là một phần của dự án “Công việc thực sự trong tù”, được thành lập năm 2005 theo sáng kiến của Liên đoàn Cải cách hình phạt Howard và tổ chức dịch vụ nhà tù. Dự án này chỉ tồn tại ba năm nhưng đã đem đến hiệu ứng tích cực cho phạm nhân và truyền cảm hứng cho rất nhiều nhà hoạt động xã hội trên nước Anh và các nước khác⁶.

Tóm lại, từ những mô hình sáng tạo trên cho thấy doanh nghiệp xã hội ở Anh đang đóng góp một phần tích cực vào việc giúp phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù và cả các phạm nhân đang thụ án tạo lập ý tưởng về kinh doanh, tạo ra môi trường lao động, được hưởng lương lành mạnh trong cộng đồng mà các thành viên đa số cùng cảnh ngộ, biết chia sẻ các giá trị con người của nhau.

2.2. Một số gợi ý cho Việt Nam

Từ mô hình thành công về sự hỗ trợ của doanh nghiệp xã hội đối với các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù ở Anh có thể thấy rằng, tương tự ở Anh, các doanh nghiệp xã hội ở

---

⁴ Xem: <https://www.blueskydevelopment.co.uk> (truy cập ngày 20/3/2019).

⁵ Xem: https://www.startupnow.org.uk/about/#who_do_we_help (truy cập ngày 20/3/2019).

⁶ Xem: <https://www.howardleague.org/work> (truy cập ngày 20/3/2019).

Việt Nam chính là môi trường lý tưởng cho phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù có công ăn việc làm và thu nhập lương thiện, đồng thời được đối xử bình đẳng và khôi phục lại các giá trị xã hội để tái hòa nhập. Hiện tại, chưa có một thống kê chính thức về các doanh nghiệp xã hội đang sử dụng lao động là người chấp hành xong án phạt tù ở Việt Nam nhưng các phương tiện truyền thông đã đăng tải khá nhiều thông tin về trường hợp ông Liên Khui Thìn, từng mang án tử hình trong đại án kinh tế EPCO - Minh Phụng vào thập niên 90, sau khi được đặc xá vào năm 2009, ông Thìn đã thành lập Quỹ hoàn lương (sau này đổi tên là Quỹ hòa nhập và phát triển cộng đồng) đã giúp được nhiều người từng lầm lỡ được đào tạo nghề, tìm công ăn việc làm⁷. Hay ở Đồng Nai có Quỹ doanh nhân với an ninh trật tự (do Công an tỉnh Đồng Nai sáng lập) hỗ trợ cho những người mãn hạn tù vay vốn kinh doanh, làm lại cuộc đời⁸.

Trong bối cảnh kinh tế - văn hóa - xã hội ở Việt Nam hiện nay, có thể xem xét những giải pháp để gắn kết giữa doanh nghiệp xã hội và người chấp hành xong án phạt tù giúp đỡ họ tái hòa nhập như sau:

Thứ nhất, các doanh nhân xã hội vốn là cựu tù nhân bằng khả năng kinh doanh của mình tự thành lập các doanh nghiệp xã hội để giúp đỡ những người cùng cảnh ngộ bằng cách tuyển vào làm việc tại doanh nghiệp. Đây là môi trường lý tưởng nhất cho người đã chấp hành xong án phạt tù hòa nhập trở lại với xã hội. Tuy nhiên, để các doanh nghiệp xã hội này tồn tại lâu dài, đi đúng hướng thì cần có sự tư vấn pháp lý từ phía chính quyền và các tổ chức xã hội nghề nghiệp. Thêm nữa, để nhân rộng mô hình cựu tù nhân giúp đỡ nhau dưới hình thức doanh nghiệp xã hội như thế này, cần có sự hỗ trợ của các tổ chức chuyên kết nối, tư vấn cho doanh nghiệp xã hội như Trung tâm Hỗ trợ sáng kiến cộng đồng Việt Nam (CSIP). Việc CSIP hỗ trợ quảng bá các doanh nghiệp của các cựu tù nhân cũng sẽ làm tăng thêm nhận thức và mối quan tâm của cộng đồng về nhu cầu cần được giúp đỡ để tái hòa nhập cộng đồng của người chấp hành xong án phạt tù ở nước ta.

Thứ hai, giống như mô hình Blue Sky của nước Anh, chính quyền và các tổ chức cộng đồng kêu gọi các doanh nhân xã hội tâm huyết thành lập doanh nghiệp xã hội để tuyển dụng người chấp hành xong án phạt tù vào đào tạo và làm việc. Nếu thực hiện được thì đây sẽ là một trong những mô hình bền vững nhất.

Thứ ba, giống như mô hình Khởi nghiệp (Startup) ở Anh, hay Quỹ doanh nhân với an ninh trật tự ở Đồng Nai, chính quyền địa phương, các đoàn thể và cộng đồng cùng tạo lập một quỹ hỗ trợ để đào tạo nghề cho người chấp hành xong án phạt tù và cho họ vay không lãi một khoản tiền phù hợp với việc khởi nghiệp cũng như việc kinh doanh nhỏ. Tuy nhiên, mô hình này cần có sự kết nối với đào tạo kỹ năng làm việc cho các phạm nhân từ trong tù. Một mặt, mô hình này sẽ thuận lợi, bởi lẽ Nghị định số 80/2011/NĐ-CP quy định các biện pháp bảo đảm tái hòa nhập cộng đồng đối với người chấp hành xong án phạt tù đã quy định các chính

⁷ Xem: <https://vnexpress.net/tin-tuc/phap-luat/cuu-tu-tu-lien-khui-thin-giup-nguoi-lam-lo-3027072.html> (truy cập ngày 21/3/2019).

⁸ Xem: <https://thanhnien.vn/doi-song/tin-dung-cho-nguoi-man-han-tu-thoat-ngheo-thanh-ong-chu-689687.html> (truy cập ngày 21/3/2019).

quyền địa phương, các trại giam có nghĩa vụ đóng góp nguồn tài chính cho công tác tái hòa nhập cộng đồng của phạm nhân. Mặt khác, quỹ này là thụ động và sẽ nhanh chóng cạn kiệt vì chỉ có chi mà không có nguồn thu bù đắp. Chính vì vậy, khả thi hơn cả là nên kêu gọi các doanh nghiệp xã hội đứng ra thành lập các doanh nghiệp để đào tạo, tuyển dụng lao động là người chấp hành xong án phạt tù. Về phía chính quyền cần sử dụng nguồn quỹ tài chính cho hoạt động tái hòa nhập để hỗ trợ các doanh nghiệp.

Từ những gợi ý trên, có thể thấy điều đáng quan tâm là để giải quyết vấn đề việc làm cho các phạm nhân khi mãn hạn tù, vấn đề đào tạo kỹ năng lao động cần được quan tâm ngay từ khi họ còn trong thời gian thụ án. Theo Nghị định số 80/2011/NĐ-CP, ngoài nguồn trích ngân sách địa phương, kinh phí hỗ trợ tái hòa nhập cho người mãn hạn tù còn lấy từ quỹ hòa nhập cộng đồng của trại giam. Quỹ này được hình thành từ các cơ sở sản xuất của các trại giam đem lại, nên chăng các cơ sở sản xuất của trại giam nên được tổ chức thành các trường dạy nghề - thực hành, một dạng doanh nghiệp xã hội trong nhà tù, vừa đào tạo, vừa sử dụng lao động phạm nhân giống như mô hình doanh nghiệp xã hội trong tù Barbed ở Anh. Các trường đào tạo nghề - thực hành này cần được các cơ quan chức năng như Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội kiểm định chương trình đào tạo - thực hành để các trại giam có quyền cấp chứng chỉ cho các phạm nhân hoàn thành tốt các khóa học. Sau khi ra tù, các phạm nhân đã chấp hành xong án phạt tù có thể tự thực hành các công việc đã được đào tạo trong tù để kiếm sống hoặc tìm nơi làm việc dễ dàng hơn và có thu nhập lương thiện.

Cuối cùng, để thực hiện tốt hơn mục tiêu xã hội và sứ mệnh phục vụ cộng đồng, đặc biệt là trong vai trò làm cầu nối giữa người chấp hành xong án phạt tù và xã hội, các doanh nghiệp xã hội ở Việt Nam hiện nay cần có những dự án tiến hành khảo sát, nghiên cứu nghiêm túc để làm rõ thực trạng tái hòa nhập xã hội và tái phạm của những người đã từng là tù nhân ở Việt Nam, nghiên cứu so sánh các mô hình doanh nghiệp xã hội đã thành công ở nước ngoài để rút ra những kinh nghiệm về nguồn lực, cách thức tổ chức, điều hành và nhân rộng hoạt động. Thêm nữa, vai trò tích cực của doanh nghiệp xã hội trong sứ mệnh hỗ trợ người chấp hành xong án phạt tù tái hòa nhập cộng đồng là một khía cạnh mới mẻ, cần được đầu tư nghiên cứu kỹ lưỡng để rút ra các giải pháp góp phần tạo ra một chính sách kinh tế - xã hội - pháp luật tổng thể nhằm kiểm soát xã hội có hiệu quả đối với tội phạm, ngăn ngừa tái phạm, tái phạm nguy hiểm.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Luật Doanh nghiệp năm 2014.
2. Nghị định 80/2011/NĐ-CP quy định các biện pháp bảo đảm tái hòa nhập cộng đồng đối với người chấp hành xong án phạt tù.
3. Trịnh Tiến Việt (2013), *Kiểm soát xã hội đối với tội phạm*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội.
4. CIEM, B.C, CSIP (2012), *Doanh nghiệp xã hội tại Việt Nam: Khái niệm, Bối cảnh và Chính sách*, Viện Nghiên cứu Quản lý kinh tế Trung ương, Hà Nội.